

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Transformacja cyfrowa w regionie eurośródziemnomorskim”**(opinia z inicjatywy własnej)**

(2023/C 100/10)

Sprawozdawczyni: **Dolores SAMMUT BONNICI**

Decyzja Zgromadzenia Plenarnego	20.01/2022
Podstawa prawna	Art. 52 ust. 2 regulaminu wewnętrznego Opinia z inicjatywy własnej
Sekcja odpowiedzialna	Sekcja Stosunków Zewnętrznych
Data przyjęcia przez sekcję	16.11.2022
Data przyjęcia na sesji plenarnej	14.12.2022
Sesja plenarna nr	574
Wynik głosowania (za/przeciw/wstrzymało się)	181/0/3

1. Wnioski

1.1. Transformacja cyfrowa rewolucjonizuje każdy aspekt życia, a przy tym przynosi znaczne korzyści w zakresie wydajności i umożliwia użytkownikom prowadzenie bardziej satysfakcjonującego życia. W okresie po pandemii COVID-19 jest postrzegana jako filar odporności, a od jej wybuchu gwałtownie przyspieszyła, zwłaszcza dzięki działaniom UE w dziedzinie cyfrowej, których skuteczności dowiodła strategia łagodząca pandemię.

1.2. Korzyści wynikające z transformacji cyfrowej są dobrze znane w konkretnych sektorach, takich jak e-edukacja, e-zdrowie, administracja elektroniczna, agrobiznes, e-sprawiedliwość i elektroniczne usługi bankowe. Wiele rządów w regionie Morza Śródziemnego promuje te sektory, lecz ich starania nie są jednolite w całym regionie i mogą prowadzić do jeszcze głębszej przepaści cyfrowej między krajami. Kluczowe znaczenie ma zatem zapewnienie infrastruktury wspierającej te technologie.

1.3. Przepaść cyfrowa pod względem dostępu i wykorzystania istnieje nie tylko pomiędzy poszczególnymi krajami śródziemnomorskimi, lecz także w obrębie nich, przy czym w gorszej sytuacji są obszary wiejskie i oddalone, pracownicy nieformalni, kobiety i osoby starsze. Dlatego też, aby nie pogłębiać istniejących nierówności, należy podjąć działania na rzecz zniwelowania przepaści cyfrowej zarówno na poziomie regionalnym, jak i krajowym.

1.4. Łączność cyfrowa staje się prawem każdego człowieka. W Planie działania sekretarza generalnego ONZ na rzecz współpracy cyfrowej opracowano już zestaw celów na 2030 r. Natomiast w szeregu krajów europejskich prawo do bycia offline jest przedmiotem dyskusji, a także codziennością.

1.5. Umiejętności cyfrowe są niezbędne, a zatem – zważywszy na bardzo wysoką stopę bezrobocia młodzieży – należy je włączyć do programów szkoleniowych skierowanych do osób młodych w regionie. Skuteczna polityka rynku pracy w regionie będzie miała na celu uczynienie z młodych ludzi nie tylko użytkowników technologii, lecz również jej producentów. Zarówno zatrudnienie, jak i przedsiębiorczość w tej dziedzinie oferują bardzo obiecujące ścieżki kariery.

1.6. Konieczne są solidne ramy prawne, by ochronić użytkowników przed zagrożeniami cyfrowymi takimi jak cyberataki oraz zapewnić mechanizmy ochrony danych oparte na poszanowaniu praw człowieka w zakresie prywatności cyfrowej. Opracowany przez Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny (ITU) wskaźnik cyberbezpieczeństwa umożliwia pomiar zaangażowania krajów na rzecz cyberbezpieczeństwa w skali globalnej. Ogólnie rzecz ujmując, ukazuje wyższy poziom bezpieczeństwa w północnym regionie Morza Śródziemnego, a pośród krajów położonych w jego południowej części najlepsze wyniki osiąga Egipt.

1.7. Te ramy są również potrzebne do tego, by wobec działalności cyfrowych gigantów zapewnić uczciwy i konkurencyjny rynek cyfrowy. Istnieje znaczna luka w cyfrowych ramach prawnych krajów położonych w północnym i południowym regionie Morza Śródziemnego. Warto podkreślić brak niezależnego organu odpowiedzialnego za promowanie transformacji cyfrowej w południowej części basenu Morza Śródziemnego.

1.8. EKES wyraźnie zaznacza, że we wszystkich państwach regionu Morza Śródziemnego należy ambitnie wdrożyć konwencje ONZ dotyczące praw człowieka i podstawowe konwencje MOP, tak aby transformacja cyfrowa mogła rzeczywiście przyczynić się do pomyślnego rozwoju ekologicznego, gospodarczego i społecznego.

2. Wprowadzenie

2.1. Transformacja cyfrowa ma wpływ na każdy aspekt życia, od konsumpcji po pracę i produkcję. W ciągu ostatnich kilku lat z powodu pandemii COVID-19 nastąpiło bezprecedensowe przyspieszenie tego procesu. Cyfryzacja jest uważana za jeden z głównych filarów odbudowy na obu wybrzeżach Morza Śródziemnego – ludzie szybciej niż kiedykolwiek wcześniej przyjmują narzędzia cyfrowe. Telepraca i praca zdalna stają się codziennością, a handel elektroniczny i gospodarka platform rozwijają się w niebywałym tempie, co pozwala odrobić straty związane z zamykaniem działalności z powodu pandemii. Tymczasem szybka transformacja może stanowić nowe źródło pogłębiania się nierówności, ponieważ najslabsze i narażone na wykluczenie cyfrowe są te grupy społeczne, które najmocniej odczuły skutki pandemii.

2.2. Główne cele niniejszego dokumentu to:

- ocena obecnego stanu transformacji cyfrowej w regionie eurośródziemnomorskim, a także programów i poczynionych postępów,
- podkreślenie potencjalnych korzyści płynących z cyfryzacji, a w szczególności nowych możliwości dla MŚP, związanych z e-handlem, e-edukacją, e-rządzeniem, e-zdrowiem i bankowością cyfrową,
- rozpoznanie barier w transformacji cyfrowej, przy czym główne bariery dotyczą infrastruktury cyfrowej i dostępu do niej, przepaści cyfrowej zarówno w obrębie danego kraju (wieś/miasto, kobiety/mężczyźni, młodzież/osoby starsze), jak i pomiędzy krajami (północ/południe), a także braku podstawowych umiejętności i kompetencji cyfrowych – oznacza to, że transformacja cyfrowa może prowadzić do zwiększenia nierówności w danym kraju, jak również do rozbieżności we wzorcach rozwoju pomiędzy państwami w regionie,
- podkreślenie zagrożeń związanych z transformacją cyfrową, począwszy od ryzyka związanego z cyberbezpieczeństwem, suwerennością cyfrową, ochroną danych, piractwem cyfrowym, a skończywszy na swobodzie obywatelskiej.

3. Kontekst

3.1. Społeczeństwo przechodzi właśnie okres gwałtownej cyfryzacji: narzędzia cyfrowe są obecne w każdej sferze życia, w tym między innymi w opiece zdrowotnej, pracy, administracji, edukacji i prowadzeniu działalności. Kluczowe znaczenie w tym nowym świecie pracy mają umiejętności cyfrowe, które dają możliwości zatrudnienia i zapewniają wyższe wynagrodzenie. Na gospodarkę cyfrową składają się *podstawowe sektory IT/ITC*, takie jak produkcja sprzętu komputerowego, oprogramowanie i doradztwo informatyczne, usługi informacyjne i telekomunikacja, *gospodarka cyfrowa o wąskim zakresie* obejmująca usługi cyfrowe i gospodarkę platform oraz *gospodarka cyfrowa o szerokim zakresie* uwzględniająca e-biznes, handel elektroniczny, Przemysł 4.0, rolnictwo precyzyjne i gospodarkę algorytmiczną, przy czym na pierwszy plan w gospodarce cyfrowej wysuwają się gospodarka dzielenia się i gospodarka fuch⁽¹⁾.

3.2. Transformacja cyfrowa postępowała jeszcze przed pandemią COVID-19, przy czym główne najnowsze trendy w technologiach cyfrowych dotyczą łańcucha bloków, analizy danych, sztucznej inteligencji (AI), drukowania przestrzennego, internetu rzeczy, automatyzacji i robotyki, przetwarzania w chmurze⁽²⁾, a także systemów śledzenia i zdalnego monitorowania.

(1) Bukht, R. i Heeks, R., „Defining, conceptualising and measuring the digital economy” [Definicja gospodarki cyfrowej, jej konceptualizacja i pomiar], *Development Informatics Working Papers*, nr 68, 2017.

(2) Sprawozdanie z 2019 r. dotyczące gospodarki cyfrowej, UNCTAD.

3.3. Ta tendencja do szybkiego przyjmowania narzędzi i technologii cyfrowych została nazwana czwartą rewolucją przemysłową. Dostrzeżono w niej wyjątkowy potencjał w zakresie zwiększenia światowego dochodu i podniesienia jakości życia.

3.4. Ponadto, biorąc pod uwagę, że ponad 30 % ludności na całym świecie korzysta z platform mediów społecznościowych, transformacja cyfrowa może być postrzegana jako miecz obosieczny: może zwiększyć spójność społeczną i zbliżyć do siebie różne środowiska kulturowe lub być sposobem rozpowszechniania skrajnych idei, ideologii i nieprawdziwych informacji.

3.5. W ostatnich dziesięcioleciach rosła liczba osób korzystających z internetu w regionie – w 2020 r. objęła aż 93,2 % ludności w Hiszpanii, 90,8 % na Cyprze, 90,1 % w Izraelu, 86,9 % na Malcie, 86,6 % w Słowenii, 84,1 % w Maroku, 77,7 % w Turcji, 77,6 % w Czarnogórze i 71,9 % w Egipcie. Najniższy wskaźnik w regionie odnotowano w Algierii, w której w 2018 r. 49 % ludności korzystało z internetu (najnowsze dostępne dane, baza danych ITU World Telecommunication/ICT Indicators). Te dane jedynie unaoczniają dysproporcje regionalne w zakresie e-dostępności. Należy zauważyć, że na szczeblu krajowym obszary wiejskie i oddalone mają znacznie niższy poziom łączności.

3.6. Śródziemnomorskie państwa członkowskie UE poparły transformację cyfrową i zwiększyły skalę swojej polityki cyfrowej, w tym w odniesieniu do jednolitego rynku cyfrowego⁽³⁾ i programu „Cyfrowa Europa”⁽⁴⁾. W marcu 2021 r. Komisja Europejska opublikowała komunikat w sprawie cyfrowej dekady Europy, w którym nakreśliła cele cyfrowe do 2030 r. i wizję transformacji cyfrowej Europy⁽⁵⁾. Jednym z instrumentów cyfrowej dekady jest uruchomione w grudniu 2020 r. centrum cyfryzacji na rzecz rozwoju (D4D)⁽⁶⁾, którego celem jest harmonizacja i koordynacja inicjatyw cyfrowych wśród państw członkowskich⁽⁷⁾. Ponadto cyfryzacja jest głównym filarem Nowego programu na rzecz regionu śródziemnomorskiego zaproponowanego przez Komisję Europejską w lutym 2021 r. W szczególności „[c]elem nowego programu jest zapewnienie ekologicznej, cyfrowej, odpornej i sprawiedliwej odbudowy gospodarki, której kierunek będą wyznaczać Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, porozumienie paryskie oraz Europejski Zielony Ład”⁽⁸⁾.

3.7. Pandemia COVID-19 wpłynęła na sposób wykonywania pracy i zmusiła ludzi do pracy zdalnej. Pomimo że telepraca ma szereg wad, jej zalety obejmują oszczędność czasu dzięki temu, że nie trzeba dojeżdżać do pracy, niższe emisje i pozytywny wpływ na środowisko, a także większą równowagę między życiem zawodowym a prywatnym rodziców⁽⁹⁾. Możliwości telepracy są różne na obu wybrzeżach Morza Śródziemnego. Wielu pracowników z południa ma mniejsze możliwości telepracy, ponieważ nie mają dostępu do niezbędnych narzędzi lub po prostu wykonują prace, których nie można wykonywać zdalnie. Shireen Al Azzawi (w 2021 r.) opracowała indeks „zdolności do telepracy” dla krajów arabskich i stwierdziła znaczną lukę w zakresie możliwości telepracy w całym regionie. Badaczka potwierdza, że pracownicy znajdujący się w najtrudniejszej sytuacji nie mają możliwości podjęcia pracy zdalnej i dlatego to właśnie oni najbardziej odczuli skutki pandemii⁽¹⁰⁾. Doświadczenia Europy związane z upowszechnieniem telepracy pokazują, że dla korzystania z prawa do bycia offline i dla poszanowania granic między życiem osobistym a zawodowym istotne są ramy prawne⁽¹¹⁾.

3.8. Transformacja cyfrowa doprowadziła do rozwoju gospodarki platform i gospodarki fuch. Mimo że gospodarka platform oferuje wiele możliwości, wraz z jej rozwojem nasiliły się także obawy o warunki pracy, w szczególności w odniesieniu do ograniczonego zakresu zabezpieczenia społecznego, nieregularnych godzin pracy i niskiego poziomu

⁽³⁾ Jednolity rynek cyfrowy ma na celu zwiększenie dostępności, jakości i bezpieczeństwa łączności w państwach członkowskich; <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/bloc-4.html>.

⁽⁴⁾ Cyfrowa dekada Europy składa się z czterech głównych filarów, którymi są: umiejętności, infrastruktura, usługi publiczne oraz przedsiębiorstwa; https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/digital-europe-programme_pl.

⁽⁵⁾ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_pl

⁽⁶⁾ Centrum cyfryzacji na rzecz rozwoju (D4D).

⁽⁷⁾ Langendorf, M., „Applying Europe’s Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls” [Zastosowanie Europejskiej agendy cyfrowej w śródziemnomorskich krajach partnerskich: szanse i pułapki], IEMed, *Mediterranean Yearbook*, 2021.

⁽⁸⁾ Komisja Europejska, „Odnowione partnerstwo z południowym sąsiedztwem”, 2021.

⁽⁹⁾ MOP, Working from home: From invisibility to decent work [Praca z domu: od niewidoczności do godnej pracy], 2021.

⁽¹⁰⁾ Al Azzawi, S., „Lives Versus Livelihoods: Who Can Work from Home in MENA?” [Życie kontra źródła utrzymania: kto może pracować z domu w regionie MENA?], *ERF Working Paper*, nr 1471, 2021.

⁽¹¹⁾ DG EPRS, briefing na temat prawa do bycia offline, PE 642.847, lipiec 2020 r.

dochodów oraz walki o zapewnienie praw grupowych⁽¹²⁾. W związku z tym w Deklaracji na rzecz przyszłości pracy z okazji stulecia MOP (2019 r.) wezwano do opracowania strategii politycznych i środków, by sprostać wyzwaniom związanym z transformacją cyfrową pracy, w tym pracy za pośrednictwem platform internetowych, a także wykorzystać możliwości w tym zakresie.

3.9. Szybko postępująca transformacja cyfrowa, zwłaszcza w życiu gospodarczym i zawodowym, ma naturalnie silny wpływ na wszystkie struktury społeczno-kulturowe. W związku z tym podczas arabskiej wiosny można było zaobserwować, że narzędzia komunikacji cyfrowej służyły przede wszystkim do skutecznej organizacji oporu obywatelskiego i współpracy między działaczami. Dalszy rozwój sytuacji pokazał jednak, że w tych krajach, w których nie ustanowiono trwałych struktur demokratycznych, ponownie przybrało na sile łamanie podstawowych wolności – w tym prawa do wolności wypowiedzi w mediach cyfrowych – a także praw pracowniczych, w tym prawa do wolności zrzeszania się, które nabiera jeszcze większego znaczenia w gospodarce platform i fuch. Na przykład niezależne organizacje społeczeństwa obywatelskiego, takie jak związki zawodowe, organizacje pozarządowe zajmujące się prawami człowieka lub organizacje pracodawców i ich działacze, podlegają represjom tylko dlatego, że korzystają z podstawowych wolności lub wyrażają odmienne opinie. Ponadto strony internetowe, na których zamieszczane są wiadomości z kraju i świata, oraz strony internetowe niezależnych organizacji społeczeństwa obywatelskiego są nieustannie blokowane. W niektórych państwach regionu Morza Śródziemnego konwencje ONZ dotyczące praw człowieka oraz konwencje MOP są często wdrażane jedynie formalnie, a nie w rzeczywistości.

3.10. Transformacja cyfrowa ma zasadnicze znaczenie dla rozwoju MŚP⁽¹³⁾. Oferuje rozmaite korzyści: od niższych kosztów, oszczędności czasu i zasobów oraz większej wydajności po lepszą integrację łańcucha dostaw i zróżnicowanie produktów⁽¹⁴⁾. Korzyści te bardziej szczegółowo przedstawiono w prognozie OECD z 2019 r. dotyczącej MŚP i przedsiębiorczości⁽¹⁵⁾. Jednym z przykładów jest analiza dużych zbiorów danych, która w połączeniu z czujnikami, aplikacjami, przetwarzaniem w chmurze i drukowaniem przestrzennym pozwala na większą personalizację.

3.11. Mimo licznych korzyści płynących z cyfryzacji dla MŚP – przedsiębiorstwa te napotykają szereg przeszkód, a jedną z najważniejszych jest brak dostępu do finansowania⁽¹⁶⁾. Kolejnym poważnym utrudnieniem jest to, że MŚP nie mają dostępu do umiejętności cyfrowych oraz kształcenia i szkolenia w tym zakresie, podczas gdy przyjęcie cyfrowych modeli biznesowych i technologii wymaga zarówno inwestycji finansowych, jak i umiejętności cyfrowych w obrębie samej firmy. Na podstawie badania skierowanego do MŚP z południowej części basenu Morza Śródziemnego Eurośródziemnomorskie Stowarzyszenie Ekonomistów (EMEA) opracowało indeks gotowości cyfrowej wśród MŚP. Badacze wykazali, że poziom gotowości do transformacji cyfrowej zależy od możliwości infrastrukturalnych, rozwoju telekomunikacji i postępu technologicznego osiągniętego na poziomie kraju, ale także od możliwości firm na poziomie mikro; większe firmy są lepiej przygotowane do cyfryzacji, a młodsze firmy chętniej do niej dążą⁽¹⁷⁾.

3.12. Wadą cyfryzacji jest utrata miejsc pracy spowodowana automatyzacją w niektórych sektorach gospodarki. Społeczeństwo obywatelskie może odegrać ważną rolę we wspieraniu pracowników w podnoszeniu kwalifikacji, aby transformacja cyfrowa była sprawiedliwa i zgodna z unijnym planem działania opartym na założeniu „nie pozostawiać nikogo w tyle”.

3.13. Konieczne jest mierzenie i monitorowanie postępów w transformacji cyfrowej przy użyciu solidnych i wymiernych wskaźników w celu propagowania transformacji cyfrowej i opracowania najskuteczniejszych polityk. Od 2014 r. Komisja Europejska prowadzi indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego (DESI)⁽¹⁸⁾, ukazujący postępy zachodzące w państwach członkowskich w obszarach cyfryzacji, a także utrzymującą się przepaść cyfrową⁽¹⁹⁾. Może on stanowić podstawę ram monitorowania, które będą punktem odniesienia dla krajów śródziemnomorskich spoza UE.

⁽¹²⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów »Lepsze warunki pracy na rzecz silniejszej Europy socjalnej: pełne wykorzystanie korzyści płynących z cyfryzacji dla przyszłości pracy«” (COM(2021) 761 final), „Wniosek dotyczący dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie poprawy warunków pracy za pośrednictwem platform internetowych” (COM(2021) 762 final) (Dz.U. C 290 z 29.7.2022, s. 95).

⁽¹³⁾ Raport informacyjny EKES-u pt. „Cyfryzacja i MŚP w regionie śródziemnomorskim”.

⁽¹⁴⁾ Kergroach, S., „Giving momentum to SME digitalization” [Nadanie impetu cyfryzacji MŚP], *Journal of the International Council for Small Business*, t. 1, nr 1, 2020, s. 28–31.

⁽¹⁵⁾ Prognoza OECD z 2019 r. dotycząca MŚP i przedsiębiorczości.

⁽¹⁶⁾ Raport informacyjny EKES-u pt. „Dostęp MŚP i spółek o średniej kapitalizacji giełdowej do finansowania w okresie 2014–2020: możliwości i wyzwania”.

⁽¹⁷⁾ Ayadi, R. i Forouheshfar, Y., „MSMEs digitalization in the Mediterranean: A new digital preparedness index” [Cyfryzacja MŚP w regionie śródziemnomorskim: nowy indeks gotowości cyfrowej], *EMANES working paper*, 2022, publikacja wkrótce.

⁽¹⁸⁾ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/pl/policies/desi>

⁽¹⁹⁾ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_21_5481

4. Uwagi ogólne

4.1. Głęboki wpływ transformacji cyfrowej jest odczuwalny we wszystkich społeczeństwach i gospodarkach. Chociaż południowy region Morza Śródziemnego stoi w obliczu wyzwań związanych z zapewnieniem powszechnej dostępności i podnoszeniem umiejętności cyfrowych obywateli, podobnie jak wszystkie inne regiony coraz szybciej zmierza w kierunku transformacji cyfrowej, odnosząc z niej korzyści w wielu obszarach.

4.2. W wyniku narzuconego ograniczenia kontaktów osobistych nabrał rozpędu *handel elektroniczny*. Szeroko rozpowszechniły się zakupy przez internet, przy czym odnotowano wzrost zarówno w e-handlu między przedsiębiorcami i konsumentami (B2C), jak i między przedsiębiorstwami (B2B). Dyrektor generalny największego afrykańskiego operatora w sektorze handlu elektronicznego, przedsiębiorstwa Jumia, poinformował o czterokrotnym wzroście sprzedaży artykułów spożywczych, szczególnie w Tunezji i Maroku, gdzie obostrzenia spowodowały wzrost sprzedaży o 100 %⁽²⁰⁾.

4.3. W związku z tym, że pandemia COVID-19 doprowadziła do zamknięcia szkół, w szybkim tempie rozwinęła się *e-edukacja*. W związku z tym, że pandemia COVID-19 doprowadziła do zamknięcia szkół, w szybkim tempie rozwinęła się *e-edukacja*. Rządy wprowadziły nawet platformy do e-uczenia się takie jak platforma „Darsak” w Jordanii. W niektórych państwach, na przykład w Egipcie⁽²¹⁾, wprowadzono system hybrydowy. Platformy internetowe stają się bardzo modne, również w ramach konkretnych projektów, w których służą jako łącznik z lokalnymi samorządami zawodowymi, gminami i kluczowymi podmiotami⁽²²⁾. Część finansowania unijnego trzeba przeznaczyć konkretnie na edukację/szkolenia w zakresie podnoszenia kwalifikacji cyfrowych oraz na kształcenie młodzieży w dziedzinie e-kompetencji, informatyki i sztucznej inteligencji pod kątem przyszłej bezpiecznej pracy.

4.4. Uważa się, że *e-rządzenie* zmniejsza biurokrację i obciążenia związane z procedurami administracyjnymi, co prowadzi do efektywnego i łatwego świadczenia usług użyteczności publicznej. Uważa się, że *e-rządzenie* zmniejsza biurokrację i obciążenia związane z procedurami administracyjnymi, co prowadzi do efektywnego i łatwego świadczenia usług użyteczności publicznej. Ponadto może być narzędziem demokratyzacji i zwiększenia aktywnego udziału obywateli. Usprawnienie e-rządzenia jest priorytetem państw członkowskich UE i stanowi jeden z filarów indeksu DESI. Południowy region Morza Śródziemnego również zmierza w tym kierunku. Maroko poczyniło znaczne postępy w realizacji krajowej inicjatywy na rzecz administracji elektronicznej⁽²³⁾. W 2019 r. uruchomiono w Egipcie system e-płatności służący m.in. do pobierania podatków i opłacania rachunków. W styczniu 2020 r. jordańskie Ministerstwo Gospodarki Cyfrowej przeniosło swoją infrastrukturę technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) do chmury, aby rozszerzyć usługi dla obywateli⁽²⁴⁾.

4.5. *E-zdrowie* to opłacalny sposób na uzyskanie i zapewnienie niezbędnego wsparcia. *E-zdrowie* to opłacalny sposób na uzyskanie i zapewnienie niezbędnego wsparcia. Rozwiązania w zakresie e-zdrowia odegrały kluczową rolę w opanowaniu pandemii COVID-19. Wykorzystuje się w nich telemedycynę i mobilne aplikacje zdrowotne. W ciągu ostatnich dwóch lat analiza dużych zbiorów danych na potrzeby nadzoru epidemiologicznego okazała się przydatna w walce z pandemią. Na przykład w Tunezji grupa lekarzy uruchomiła stronę *Tobba.tn* – platformę cyfrową do konsultacji online⁽²⁵⁾.

4.6. *Bankowość cyfrowa* to skuteczne narzędzie, dzięki któremu można urzeczywistnić włączenie finansowe, a bankowość mobilna już dawno udowodniła, jak bardzo jest istotna. Rozwiązania FinTech mogą pobudzić transformację cyfrową i zwiększyć włączenie społeczne pod względem finansowym. Te usługi zdobywają coraz większą popularność, a docelowo mają całkowicie zastąpić stosowanie czeków i transakcji gotówkowych. Może to spowodować wykluczenie osób starszych, które mogą nie posiadać niezbędnych umiejętności cyfrowych.

4.7. *E-sprawiedliwość* ułatwia dostęp do usług prawnych i obniża koszty rozpraw sądowych, pozwów itp., a także skraca czas potrzebny na uzyskanie dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

⁽²⁰⁾ Sidło, K., „Digital Transformation in the Southern Neighbourhood” [Transformacja cyfrowa w południowym sąsiedztwie UE], *EuroMeSCo Euromed Survey*, 2021.

⁽²¹⁾ El Kadi, T.H., „Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region” [Nierównomierne zakłócenia: COVID-19 a przepaść cyfrowa w regionie eurośroziemnomorskim], *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2020.

⁽²²⁾ Na przykład w omawianym projekcie zaproponowano, aby właścicielami platformy były UE, gminy, uniwersytety, firmy lub ministerstwa edukacji w Turcji, Maroku, Egipcie i Algierii: Akpınar P., van Heukelingen, N., Babüroğlu O.N. i Durukan, F.R., „A new formula for collaboration: Turkey, the EU & North Africa” [Nowa formuła współpracy: Turcja, UE i Afryka Północna], 2022.

⁽²³⁾ OECD, „Digital Government Review of Morocco” [Przegląd administracji cyfrowej Maroka], 2018.

⁽²⁴⁾ El Kadi, T.H., „Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region” [Nierównomierne zakłócenia: COVID-19 a przepaść cyfrowa w regionie eurośroziemnomorskim], *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2020.

⁽²⁵⁾ El Kadi, T.H., „Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region” [Nierównomierne zakłócenia: COVID-19 a przepaść cyfrowa w regionie eurośroziemnomorskim], *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2020.

4.8. Biorąc pod uwagę obecny wpływ globalnego ocieplenia, zmniejszający się łańcuch dostaw żywności i wyższe ceny żywności, przemysł rolniczy może stać się bardziej konkurencyjny i wydajny dzięki zastosowaniu rolnictwa precyzyjnego oraz wykorzystaniu technologii dużych zbiorów danych i blockchain. Te rozwiązania mogą prowadzić do wysokiej wydajności w gospodarowaniu wodą i składnikami odżywczymi w glebie oraz zwalczaniu chorób dzięki zaawansowanemu monitorowaniu temperatury i mniejszemu zapotrzebowaniu na siłę roboczą⁽²⁶⁾ i dzięki temu stać się narzędziem łagodzenia problemów klimatycznych.

4.9. Wzorce korzystania z internetu różnią się w poszczególnych krajach śródziemnomorskich. W południowych krajach śródziemnomorskich z internetu korzysta się przede wszystkim za pośrednictwem telefonów komórkowych i mediów społecznościowych. W przeciwieństwie do północnych krajów śródziemnomorskich – zakupy przez internet nie są jednak zbyt powszechne. Można to w pewnym stopniu wytłumaczyć wykluczeniem finansowym i niskim odsetkiem osób posiadających rachunki bankowe na południu regionu⁽²⁷⁾.

5. Przeszkody w cyfryzacji

5.1. Jedną z głównych przeszkód w cyfryzacji jest przepaść cyfrowa, która występuje nie tylko między państwami, szczególnie z regionu Morza Śródziemnego (w indeksie gotowości sieciowej NRI – ang. Network Readiness Index – w 2021 r.⁽²⁸⁾ wskazano znaczną przepaść). Na szczeblu krajowym różne grupy społeczne mają różny poziom dostępu do narzędzi technologicznych. Przepaść tę obserwuje się między mężczyznami a kobietami, między obszarami wiejskimi a miejskimi czy między młodzieżą a osobami starszymi. Z punktu widzenia przedsiębiorstw istnieje przepaść cyfrowa pod względem wielkości i sektora działalności, przy czym mniejsze firmy – w przeciwieństwie do większych – muszą ponosić ogromne koszty nie tylko w zakresie materiałów, ale również – i przede wszystkim – ze względu na konieczność podnoszenia kwalifikacji pracowników. Źródłem wykluczenia cyfrowego mogą być inne czynniki społeczno-ekonomiczne, takie jak dochody i poziom wykształcenia.

5.2. W większości krajów południowego sąsiedztwa występują znaczne braki w zasięgu internetu mobilnego. Ten problem występuje szczególnie w dużych geograficznie krajach, takich jak Algieria i Libia oraz, w mniejszym stopniu, Egipt. Inwestycje w infrastrukturę cyfrową i budowanie stałych bardzo szybkich łączy internetowych mają zasadnicze znaczenie na obszarach wiejskich, gdzie cyfryzacja może być potencjalną dźwignią wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu⁽²⁹⁾.

5.3. Jak niejednokrotnie się podkreśla, kolejną przeszkodą w cyfryzacji jest analfabetyzm cyfrowy, który częściej występuje wśród osób o niższym poziomie wykształcenia. Wymaga to reform programów kształcenia i szkolenia zawodowego, tak aby obejmowały umiejętności cyfrowe niezbędne z punktu widzenia przyszłego rynku pracy. Cyfryzację uważa się także za część zapotrzebowania pracowników na podnoszenie kwalifikacji.

5.4. Kolejnym czynnikiem wpływającym na umiejętności cyfrowe jest płeć – mężczyźni mają zazwyczaj lepszy dostęp do narzędzi cyfrowych i odpowiednio większe umiejętności cyfrowe. W Tunezji z internetu korzysta 72,5 % mężczyzn i 61,1 % kobiet. W niektórych krajach ta różnica została już zniwelowana. Na przykład w Słowenii luka wynosi mniej niż dwa punkty procentowe: z internetu korzysta tam 87,2 % mężczyzn i 86 % kobiet. Z kolei w Turcji różnica w dostępie do internetu między kobietami a mężczyznami jest większa i wynosi 11,2 punktu procentowego (ITU World Telecommunication/ICT Indicators). Państwa członkowskie UE zobowiązały się do zniwelowania do 2030 r. różnic między kobietami a mężczyznami w zakresie umiejętności cyfrowych przez opracowanie polityki zachęcającej dziewczęta do wyboru przedmiotów związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi oraz monitorowanie postępów za pomocą tablicy wyników dotyczącej kobiet w środowisku cyfrowym (WiD).

6. Ryzyko związane z transformacją cyfrową

6.1. Rosnące obawy o to, że rządy, przedsiębiorstwa i obywatele stopniowo tracą kontrolę nad swoimi danymi, stawiają w centrum uwagi kwestię „suwerenności cyfrowej”. Wpływa to również na zdolność krajów do innowacji oraz umiejętność kształtowania prawodawstwa w środowisku cyfrowym⁽³⁰⁾. Te obawy są uzasadnione, ponieważ Europa i region Morza Śródziemnego pozostają w tyle pod względem inwestycji w AI, a obecność zagranicznych gigantów z branży mediów społecznościowych jest coraz bardziej wpływowa.

⁽²⁶⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Transformacja energetyczna i cyfrowa na obszarach wiejskich” (opinia z inicjatywy własnej) (Dz.U. C 486 z 21.12.2022, s. 59).

⁽²⁷⁾ El Kadi, T.H., „Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region” [Nierównomierne zakłócenia: COVID-19 a przepaść cyfrowa w regionie eurośródziemnomorskim], IEMed Mediterranean Yearbook, 2020.

⁽²⁸⁾ <https://networkreadinessindex.org/nri-2021-edition-press-release/>

⁽²⁹⁾ OECD, „Smart Cities and Inclusive Growth” [Inteligentne miasta i wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu], 2020.

⁽³⁰⁾ DG EPRS, briefing *Suwerenność cyfrowa Europy*, PE 651.992, lipiec 2020 r.

6.2. Niektóre kraje śródziemnomorskie niechętnie angażują się w szybką transformację cyfrową. Niechęć polityczna wynika z obawy przed utratą kontroli nad ludnością, co prowadzi do filtrowania i cenzury. Tymczasem narzędzia cyfrowe mogą umożliwić organizacjom społeczeństwa obywatelskiego zabranie głosu i krzewienie demokracji. Tunezyjski Kwartet na rzecz Dialogu Narodowego, laureat Pokojowej Nagrody Nobla w 2015 r., jest przykładem ważnej roli, którą organizacje społeczeństwa obywatelskiego mogą odegrać w pokojowej transformacji społeczeństwa.

6.3. Ponieważ cyfryzacja toruje drogę do rozwoju społecznego i gospodarczego, niezależny organ powinien wprowadzić odpowiednie cyfrowe ramy regulacyjne wspierające zasady praw cyfrowych takie jak neutralność sieci.

6.4. Szybka transformacja cyfrowa zwiększa ryzyko wystąpienia zagrożeń cyberbezpieczeństwa. Władze odgrywają główną rolę w tworzeniu dobrze skonstruowanych ram legislacyjnych w celu ochrony użytkowników. Obecnie Maroko, Tunezja, Algieria i Egipt przyjęły przepisy dotyczące cyberbezpieczeństwa. W tych przepisach brakuje jednak elementów ochrony danych⁽³¹⁾. Ma to kluczowe znaczenie dla ochrony danych wrażliwych, takich jak te dotyczące zdrowia itp.

6.5. Ochrona danych staje się jednym z najbardziej newralgicznych obszarów transformacji cyfrowej. Kwestia własności i zabezpieczenia ogromnej ilości danych jest ważnym punktem w programach politycznych decydentów. Przyczyniły się do tego gwałtowny rozwój analizy dużych zbiorów danych oraz zdobywanie bezprecedensowej siły i wpływu przez platformy mediów społecznościowych. Uważa się, że ramy regulacyjne w południowym sąsiedztwie są nadal słabo rozwinięte, a przepisy dotyczące powstających technologii nie są przyjmowane wystarczająco szybko⁽³²⁾. Niektóre kraje wręcz wyrażają brak woli politycznej, by poczynić postępy w tej kwestii. Ten problem jest jeszcze bardziej dotkliwy w przypadku danych wrażliwych, na przykład dotyczących aplikacji i platform zdrowotnych. Panuje sceptycyzm, w szczególności w krajach południowych, gdzie przepisy RODO i podobne przepisy dotyczące ochrony prywatności mogą jeszcze nie obowiązywać. W Europie akt o usługach cyfrowych oraz akt o rynkach cyfrowych mają na celu zapewnić bezpieczniejszą przestrzeń cyfrową dla użytkowników, a jednocześnie pobudzać innowację i konkurencyjność.

6.6. Kolejną pułapką cyfryzacji jest piractwo cyfrowe. Cyfrowe wytwory podlegające prawom własności intelektualnej (IPR) można niezwykle łatwo i tanio kopiować i rozpowszechniać na dużą skalę. Przedsiębiorstwa z sektora kreatywnego jeszcze bardziej ucierpią z powodu tego zjawiska, a wobec braku skutecznego prawodawstwa modele biznesowe artystów i osób związanych zawodowo z pracą twórczą staną się niemożliwe do utrzymania.

6.7. Transformacja cyfrowa może prowadzić do tłumienia aktywności obywateli. W niektórych krajach władze atakują prawa cyfrowe, ponieważ cyfryzacja jest postrzegana jako środek nadzoru. Na przykład z powodu pandemii do monitorowania rozprzestrzeniania się wirusa wykorzystano aplikacje do śledzenia lokalizacji, co budzi obawy dotyczące praw człowieka⁽³³⁾. Możliwość śledzenia każdej aktywności w internecie stanowi poważne zagrożenie dla demokracji i może służyć za środek ucisku. W raporcie Freedom on the Net z 2021 r. najwyższą oceniono Francję z wynikiem 78 na 100 punktów, następnie Włochy (76), Tunezję (63), Maroko (53), Liban (51), Jordanię (47), Turcję (34) i Egipt (26)⁽³⁴⁾.

6.8. Utrzymująca się przepaść cyfrowa może prowadzić do jeszcze większych nierówności i rozbieżności w regionie śródziemnomorskim. W niektórych krajach brakuje infrastruktury cyfrowej (zasięgu lub dostępu do stałych łączy szerokopasmowych), a niektóre obszary oddalone i wiejskie mogą być zwyczajnie pozbawione zasięgu lub sieci 4G/5G. Inną przyczyną przepaści jest brak umiejętności cyfrowych wśród ludności i analfabetyzm cyfrowy. W szczególności niski poziom umiejętności cyfrowych jest bardziej powszechny w krajach położonych na południu, zwłaszcza wśród kobiet i osób starszych⁽³⁵⁾.

⁽³¹⁾ Langendorf, M., „Applying Europe’s Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls” [Zastosowanie Europejskiej agendy cyfrowej w śródziemnomorskich krajach partnerskich: szanse i pułapki], IEMed, Mediterranean Yearbook, 2021.

⁽³²⁾ Sidło, K., „Digital Transformation in the Southern Neighbourhood” [Transformacja cyfrowa w południowym sąsiedztwie UE], EuroMeSCo Euromed Survey, 2021.

⁽³³⁾ Langendorf, M., „Applying Europe’s Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls” [Zastosowanie Europejskiej agendy cyfrowej w śródziemnomorskich krajach partnerskich: szanse i pułapki], IEMed, Mediterranean Yearbook, 2021.

⁽³⁴⁾ <https://freedomhouse.org/policy-recommendations/internet-freedom>

⁽³⁵⁾ Sidło, K., „Digital Transformation in the Southern Neighbourhood” [Transformacja cyfrowa w południowym sąsiedztwie UE], EuroMeSCo Euromed Survey, 2021.

6.9. Powstawanie gigantów technologicznych tworzy przeszkodę w uczciwej konkurencji na rynkach cyfrowych. Uchylenie się od opodatkowania powoduje niesprawiedliwe warunki rynkowe dla lokalnych powstających MŚP, które mają bardzo małe szanse na przetrwanie. W efekcie mamy również do czynienia ze zjawiskiem cyfrowego drenażu mózgów. Innym zagrożeniem związanym z gigantami technologicznymi jest ich zdolność wchłaniania wschodzących podmiotów, co prowadzi do powstawania monopolu i uniemożliwia tworzenie ośrodków cyfrowych w Europie i w regionie Morza Śródziemnego. Może to wynikać z braku ram regulacyjnych, a nawet z luk w prawie podatkowym dla przedsiębiorstw międzynarodowych, co negatywnie wpływa na uczciwą konkurencję.

6.10. Brak rzeczywistego wdrożenia konwencji ONZ dotyczących praw człowieka i konwencji MOP w niektórych państwach regionu Morza Śródziemnego stanowi przeszkodę w tworzeniu niezależnych organizacji społeczeństwa obywatelskiego, w tym organizacji pozarządowych, niezależnych związków zawodowych i stowarzyszeń pracodawców, a tym samym zagraża zrównoważonej transformacji cyfrowej. EKES wyraźnie podkreśla zatem, że we wszystkich państwach regionu Morza Śródziemnego należy ambitnie wdrożyć konwencje ONZ dotyczące praw człowieka i konwencje MOP, tak aby transformacja cyfrowa mogła rzeczywiście przyczynić się do pomyślnego rozwoju ekologicznego, gospodarczego i społecznego.

6.11. Ponadto wojna w Ukrainie stanowi duże zagrożenie dla krajów w całym regionie i może wiązać się z wyższym ryzykiem cyberataków.

Bruksela, 14 grudnia 2022 r.

Christa SCHWENG
Przewodnicząca
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
